

Társalgás, beszélőváltás és diskurzusszerveződés új megközelítésben – fonetikai jellemzők és pragmatikai tényezők összefüggései magyar társalgásokban (pilot study)

HÁMORI ÁGNES – HORVÁTH VIKTÓRIA

MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

hamori.agnes@nytud.mta.hu

horvath.viktoria@nytud.mta.hu

Bevezetés

A társalgással mint a nyelv egyik alapvető használati módjával az 1970-es évek óta számos nyelvészeti irányzat foglalkozik, elsősorban a nyelvészeti konverzációelemzés, a beszélőnéprajz, a pragmatika és az interakcionális szociolingvisztika keretében. Az utóbbi két évtizedben más kutatási területeken is egyre fontosabbá vált a társalgások (más szóval verbális interakciók vagy beszélt nyelvi diskurzusok) vizsgálata: említhető a kognitív pszichológia, a diszkurzív pszichológia, a nyelvelsajátítás és nyelvi fejlődés kutatása, de a számítógépes nyelvészet vagy a robotika is. Mindezek számos új felismeréssel járultak hozzá e témakörhöz, ugyanakkor a társalgás több aspektusát illetően még mindig sok a nyitott kérdés, így például egyes társalgásbeli jelenségekkel, a beszédmegértés és a produkció diskurzusbeli működésével vagy a beszélőváltás alapjaként szolgáló kognitív folyamatokkal kapcsolatban (vö. Levinson–Torreireira 2015). Magyar nyelvterületen ez különösen igaz: a magyar társalgásokkal viszonylag kisszámú munka foglalkozott eddig, azok is elsősorban konverzációelemző vagy interakcionális szociolingvisztikai megközelítésben, míg fonetikai vagy pszicholingvisztikai téren csak kevés ilyen tárgyú kutatás történt (pl. Pléh 2012; Markó–Gósy 2015). Ugyanakkor több szempontból is indokolt ebbe az irányba, különösen a társalgások fonetikai és pragmatikai szempontokat ötvöző vizsgálata felé kiterjeszteni a kutatásokat.

Hámori Ágnes – Horváth Viktória 2019. Társalgás, beszélőváltás és diskurzusszerveződés új megközelítésben – fonetikai jellemzők és pragmatikai tényezők összefüggései magyar társalgásokban (pilot study). *Beszédkutatás* 2019. 134–153.

DOI-azonosító: 10.15775/Beszkut.2019.134-153

Egyrészt a társalgáselemző munkák a kezdetektől fogva kiemelték a fonetikai jelenségek jelentőségét a beszélgetések működésében, sőt, ezek vizsgálata mint „phonetics of talk in interaction” vagy „phonetics and prosody in conversation” a nemzetközi kutatásokban önálló területet is alkot (pl. Couper-Kuhlen–Selting 1996; Walker 2013). Nemzetközi viszonylatban új és egyre erősödő irány a pragmatikai jelenségeknek, valamint egy-egy nyelv társalgásainak korpusznyelvészeti alapú vizsgálata és ebben fonetikai, szociolingvisztikai, társalgáselemzési vagy kognitív szempontok közös használata (vö. pl. Andersen 2011; Barth-Weingarten et al. 2009), elméleti és alkalmazott kutatásokban is. Végül a pszicholingvisztika és a kognitív kutatások számára is releváns eredményeket hozhat a nyelvi folyamatoknak, különösen a beszédmegértésnek és a -produkciónak a nyelv társalgásbeli használatában való elemzése, vagy a diskurzuskutatás, a pszicholingvisztika és pszichológia korábbi és újabb felismeréseinek összekapcsolása (vö. pl. Pléh 2012; Levinson–Torreira 2015; Levinson 2016).

A társalgások kutatásának nemzetközi megindulásához elsősorban Hymes (1974), valamint Sacks és társai munkássága (1974) adták a legfontosabb alapot. A társalgások szerkezetének és szerveződésének vizsgálatában ma is a nyelvészeti konverzációelemzés megközelítése és fogalmai a meghatározók, elsősorban utóbbiak nagy hatású tanulmánya (Sacks et al. 1974) nyomán. Ennek fő meglátásai röviden így összegezhetők: a társalgás során a beszélők váltakozva beszélnek, ennek alapján jönnek létre a társalgás elemi egységei, a fordulók. A beszélők sorrendje, a fordulók hossza és szerkezete, illetve a beszélők közti megoszlásuk aránya, valamint a beszélgetés témája és terjedelme nem rögzített, hanem változóan alakul, és ez nem véletlenszerűen, hanem bizonyos szabályszerűségek mentén, szervezeten megy végbe. Többnyire egyszerre egy beszélő beszél, a beszélők váltása közben nincs hosszabb szünet vagy hosszabb egyszerre beszélés, ugyanakkor rövid egyszerre beszélési szakaszok (másképp: együttbeszélés, átfedő beszéd, vö. Boronkai 2009) gyakran előfordulnak. A beszélőváltásnak több módja van: vagy az aktuális beszélő zárja le beszédét, és adja át a szót („külső választás”, „külválasztás” (Iványi 2001; Boronkai 2009)), vagy a beszédpartner saját kezdeménnyel ragadja magához a szót („ön(ki)választás” vagy „belválasztás” (Iványi 2001; Boronkai 2009)). Az is előfordul, hogy az aktuális beszélő felkínálja a szóátvétel lehetőségét, de az nem történik meg, ezért ő folytatja a beszédet. A beszélgetések során vannak beszélőváltásra alkalmas helyek (pontok), ez az ún. „transition-relevance place”, röviden TRP (magyarul: „lehetséges beszélőváltási pont” (Hámori 2006), vagy „beszélőváltásra megfelelő hely” (Iványi 2001)), de a szóátvétel máshol is bekövetkezhet. A szerzők további jellegzetességekről is írnak a társalgásokra vonatkozóan, mint például a szóátadási technikák, a javítási mechanizmusok, a fordulók lehetséges szerkezeti jellemzői, vagy a beszéd szupraszegmentális jelenségei-

nek (pl. szünet, intonáció) fontossága. Bár a tanulmány csak alapvető, általános – a részleteket tekintve később sok szempontból árnyalható és tovább vizsgálható – megállapításokat fogalmazott meg, a fő konverzációs jellegzetességek megragadásával és a fenti fogalmak bevezetésével mai napig ezek adják a legelterjedtebb támpontokat a társalgások különféle elemzéseikhez.

Mind ez a tanulmány, mind sokan mások is kezdettől fogva kiemelték a társalgás fonetikai aspektusait, különösen a hangerő, a szünetek és a prozódiai jelzések fontosságát és ezek kulcsszerepét a beszélőváltások alakításában (pl. Duncan 1972; Sacks et al. 1974; Beattie et al. 1982). Az idevágó tanulmányok egy része (pl. Duncan 1972) ennek kapcsán a szóátadás jelzésére, felismertetésére fókuszált (ún. „jelzés”-elmélet”). Más kutatások az előzetes jóslás vagy projekció gondolatát vetették fel (Sacks et al. 1974 nyomán), amely szerint a beszélőváltás nem a szóátadás jelzésének felismerése után következik be, hanem előkészítése már a társalgás korábbi szakaszában megkezdődik a forduló várható lezárásának megjósolásával és a beszédprodukció tervezésének korábbi megindulásával; ez az extenzív predikció teremt meg a gyors és gördülékeny beszélőváltásoknak, a rövid szünettel vagy rövid átfedő beszéddel történő szóátvételeknek a lehetőségét (De Ruiter et al. 2006; Magyari et al. 2014; Levinson–Torreira 2015; Levinson 2016). Számos kutatás utalt arra, hogy a forduléváltás szabályozásában és a jósló feldolgozásban a nonverbális jelenségek (pl. gesztusok, szemmozgás) mellett szintaktikai, szemantikai és intonációs tényezők együttesen szerepet kapnak, valamint pragmatikai támpontok is részt vesznek (például beszédaktusok azonosítása; vö. Ford–Thompson 1996; Levinson 2016), és mindez elválaszthatatlan a beszédpartnerek aktív értelmező, kognitív műveleteitől és társas valóságától is. Ennek ellenére ezek együttes vizsgálatára – akár pragmatikai, akár fonetikai vagy pszicholingvisztikai szempontból – eddig viszonylag kevés esetben került sor.

A magyar fonetika területén az elmúlt 2-3 évtizedben számos kutatás foglalkozott a spontán beszéd különféle szempontú elemzésével, ezen belül azonban sokáig a monologikus szövegek álltak a központban; csak az elmúlt évtizedben született néhány fonetikai munka a társalgásra vagy annak valamelyik jelenségére vonatkozóan (Markó 2005a, 2005b; Markó–Gósy 2015). A beszédalkalmazkodás jelenségéről indultak kutatások (Bata 2009a, 2009b; Bata–Grácsi 2009; Grácsi–Bata 2010a, 2010b), illetve vizsgálták a beszélődetektálást (Beke 2012) és a megakadásjelenségek társalgásbeli vonatkozásait (Beke et al. 2014). Elemezték a nevetés szerepét a diskurzusban (pl. Beke–Neuberger 2013), illetve a diskurzusjelölők fonetikai-pragmatikai jellemzőit (Dér–Markó 2007, 2010, 2017). A társalgások szerveződése, a fordulószerkezet és a beszélőváltások szempontjából a legfontosabb fonetikai előzménynek a fordulókra és beszélőváltásokra vonatkozó kutatások (Markó 2006; Markó–Gósy 2015) tekinthetők.

A jelen tanulmány célja – a magyar nyelvű társalgások átfogóbb nyelvészeti leírásának egyik alapozó lépéseként –, hogy pilot jelleggel elemezze egy háromszereplős beszélgetés társalgási jellegzetességeit, elsődlegesen fonetikai szempontból, de a fonetikai vizsgálatot egy funkcionális pragmatikai szemléletű társalgáselemzés keretébe helyezve, amely a nyelvet az emberi életben való társas, társadalmi-kulturális és kognitív működésének együttesében közelíti meg (Clark 1994; Verschueren 1999; Tátrai 2011); valamint bevonva a társalgáskutatás újabb, pszicholingvisztikai eredményeit (elsősorban De Ruiter et al. 2006; Stivers et al. 2009; Levinson–Torreira 2015; Levinson 2016) is. Szeretnénk kiemelni a társalgások fonetikai jelenségeinek komplex, a társas és pragmatikai aspektusokkal való összefüggésekre is kiterjedő vizsgálatának fontosságát, és rámutatni – elméleti és módszertani tekintetben is – a funkcionális megközelítés lehetőségeire, amelyben a társalgás különféle jelenségei, így a fonetikai jellemzők is használatuk összefüggésrendszerében kerülnek elemzésre. Ez jelentheti a társalgási jelenségek fonetikai aspektusainak a beszélők személyével, társas viszonyaival vagy pragmatikai műveleteivel összekapcsolt vizsgálatát, de új irányokba is segíthet kiterjeszteni a kutatásokat, például a társalgás globális szerveződésével való összefüggések, kognitív jelenségek vagy a beszédmegértés mélyebb megismerése felé.

A jelen elemzésekben elsősorban a fordulószerveződés aspektusára és a szóátvétellel kapcsolatos főbb fonetikai jelenségekre fókuszálunk. Ennek során cél egyrészt a magyar társalgások fonetikai jellemzőinek, ezen belül különösen a beszélőváltási rendszerhez kapcsolódó jellegzetességeknek a részletesebb megismerése, a fent bemutatott komplex, a fonetikai, társalgáselemzési és funkcionális pragmatikai megközelítéseket integráló keretben. Másik célunk, hogy a közismert társalgási jelenségek mellett (például forduló, szünetek, átfedő beszéd) új vagy ritkábban említett jelenségek felé is továbbmutassunk. Ehhez két, a nemzetközi kutatásokban is releváns témát érintünk: vizsgáljuk a beszélgetés globális szerkezetét ill. belső tematikai-funkcionális tagolódását és ennek összefüggéseit a lokális szerveződéssel (fordulókkal), valamint – magyar viszonylatban első alkalommal – tárgyaljuk a prediktív, jósló feldolgozás kérdéskörét a beszélőváltási rendszer működésében.

A társalgások szerkezete kapcsán szinte kizárólag a fordulók jelensége, a beszélgetés ún. mikrostruktúrája vagy lokális szerveződése szokott figyelmet kapni, a társalgás globális szerkezetének (makrostruktúrájának) vizsgálatával jóval kevesebb kutatás foglalkozik, noha a beszélgetéseknek ez is kulcsfontosságú aspektusa. Számos korábbi munka utalt a diskurzusok különféle nagyobb egységeinek vagy fázisainak létre és jelentőségére, különböző szempontokból (pl. tematikai, szerkezeti, interakciós funkcióbeli, cselekvéstípus- vagy forgatókönyv-alapon) jellemezve ezeket (pl. Labov–

Fanshel 1977; van Dijk 1980; Clarke–Argyle 1997). Itt a legnagyobb funkcionális egységek megjelenését vizsgáltuk (bevezetés/belebonyolódás, középrész, lezárás (vö. Schegloff 1968; Clarke–Argyle 1997; Boronkai 2009), illetve azt, hogy ezen belül megkülönböztethető-e további nagyobb tartalmi-funkcionális tagolódás, és ehhez kapcsolódnak-e jellegzetes beszélőváltási mintázatok.

A prediktív feldolgozás jelensége kapcsán a jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy a vizsgált társalgásban megfigyelhető-e a prediktív feldolgozásra utaló jelenségek (elsősorban a fordulóváltások közti szünetek rövidege), és ebben a feldolgozásban részt vehettek-e egyes fonetikai jegyek (elsősorban a beszédváltást megelőző dallam) és pragmatikai tényezők (jelen esetben a tematikai-funkcionális tagolódás). Itt terjedelmi okokból csak érinteni lehet a jósló műveletek összetett kérdéskörét, de jelentőségére ezek az elemzések is rámutatnak.

A fenti kérdések vizsgálatára csak röviden van mód, de ebben a formában is segítik a tanulmány harmadik célját: a módszertani alapok kialakítását a magyar társalgások további komplex, funkcionális szemléletű pragma-fonetikai vagy fonetikai-pragmatikai és pszicholingvisztikai vizsgálatához, valamint további kutatási irányok felmutatását ebben a keretben.

Vizsgálatunk hipotézisei a következők voltak: 1. A társalgásban a beszélőváltás többféle módon mehet végbe, ezeknek eltérő fonetikai jellemzői vannak (például szünet, átfedő beszéd tekintetében), és ezek az eltérések pragmatikai tényezőkkel is összefüggnek. 2. A beszélőváltások típusa és gyakorisága nem azonos, hanem kontextuális tényezők függvényében változik a beszélgetés során, és a társalgás nagyobb belső (tematikai, pragmatikai/funkcionális) egységeiben is eltéréseket mutat. 3. A beszélőváltásokat a társalgás fonetikai, szintaktikai és pragmatikai jegyei segítik, és ezek alapján prediktív folyamatok is támogatják.

Anyag és módszer, kísérleti személyek

A kutatáshoz egy 13 perces társalgást elemeztünk a BEA adatbázisból (Gósy et al. 2012), amely egy önálló, lezárt beszélgetést alkotott. A BEA társalgási moduljában található beszélgetések alapvetően a kötetlen társalgás kategóriájába sorolhatók, a társalgás tágabb értelmezésének megfelelően, de bizonyos megszorításokkal (vö. Schegloff 1968): jellemzőjük az informális és fél-formális vagy fél-intézményes jelleg keveredése, az előzetesen kijelölt társalgási résztvevői szerepek és tematika, valamint a megfigyeltség tudata (vö. Garcia 2013), ugyanakkor a társalgási műfajok sokféleségének tükrében így is alkalmasak az általános társalgási szabályszerűségek vizsgálatára (vö. Sacks et al. 1974). A beszédtervezés szempontjából a beszélgetés spontánnak tekinthető, mivel „a beszélő mindenféle előzetes tervezés és felkészülés nél-

kül az adott helyzetben fogalmazza meg gondolatait, rendeli hozzájuk a megfelelő nyelvi formát, és hangosítja meg a közléseket” (Gósy et al. 2012: 13).

A BEA protokolljának megfelelően a diskurzusban 3 fő vesz részt: a kísérletvezető (T1), az adatközlő (A) és egy harmadik személy (T2). A beszélgetést a kísérletvezető indítja és zárja le, és ő veti fel a témát, amelyről az adatközlővel és a harmadik résztvevővel ezután kötetlenül beszélgetnek. Cél, hogy az adatközlő sokat beszéljen, ezen belül azonban a diskurzus menete, a három beszélő aktivitása (beszédtevékenysége és beszédideje) szabadon alakul. Az anyaggyűjtés tapasztalatai és különböző diskurzuselemzési kutatások alapján ezt számos tényező befolyásolhatja, ilyen például a beszélgetés témája, a beszédpartnerek viszonya és ismeretségi foka, státusz- és szerepviszonyaik, a téma vagy a szituáció iránti attitűdjük, aktuális fizikai és pszichés állapotuk stb. (vö. pl. Marková–Foppa 1991; Gordon 2015, stb.), ezek közül többre az elemzések során is kitérünk. A jelen társalgásban 3 női beszélő vett részt, mindhárman magyar anyanyelvűek, azonos életkorúak (28 évesek), azonos iskolázottságúak (egyetemi végzettség), és évek óta ismerik egymást. A beszélgetés központi témáját az adatközlő közelgő esküvője és annak előkészületei alkották, ennek kapcsán a résztvevők több ehhez kötődő, menetközben felvetődő altémára is kitértek.

A választott társalgás korábban már annotálva lett beszédszakasz- és szószinten a Praat 5.3 szoftverben (Boersma–Weenink 2011). A kutatáshoz ezt a meglévő többszintű annotációt kiegészítettük a legfontosabb társalgási jelenségek jelölésével (fordulók, fordulóváltások, háttéracsatorna-jelzések), valamint nagyobb tematikai-funkcionális egységek meghatározásával. Elemeztük a fordulók jellemzőit fonetikai és pragmatikai szempontból; fordulónak alapértelmezésben a két beszélőváltás közötti beszédegységet tekintettük egy beszélőtől, csak a teljes fordulót számítva be; a háttéracsatorna-jelzéseket (például a hallgató rövid visszajelzéseit vagy a nevetést) nem számoltuk ide (vö. Sacks et al. 1974; Ford–Thomson 1996). A fordulás szerkezet jellegzetességei között elemeztük a fordulók számát, hosszát és a beszélők közti megoszlását, valamint pragmatikai jellegét (alapvető interakciós funkcióját, azaz kérdés/felszólítás/közlés), manuálisan meghatározva. A fordulóváltások változatait osztályoztuk fonetikai megvalósulás szempontjából (szünet, átfedő beszéd, ezek hossza), illetve végrehajtásuk módja (külválasztás, önkiválasztás) szerint, valamint a megelőző beszédszakasz (szünettől szünetig tartó beszédegység) dallammenetét. Elemeztük továbbá az egyes résztvevőkre jutó beszédidőt, fordulók számát és ezek pragmatikai jellegét is. A vizsgálatban új, a magyar szakirodalomban eddig nem vizsgált kérdéskörökre is kitérünk. Elemeztük a társalgás globális szerkezetét, ezen belül azt, hogy a beszélgetésben milyen nagyobb tematikai és funkcionális egységek különíthetők el, és ezekben megfigyelhetők-e különböző fonetikai mintázatok, főleg a fordulók hossza és a beszélőváltások

gyakorisága terén. Egy másik új kérdéskör, amelyet érintünk, a prediktív feldolgozás elméletéhez kapcsolódik. Eszerint a beszélőváltások gyors és gördülékeny lebonyolítását, tekintettel arra, hogy a szóátvétel többnyire igen gyorsan megy végbe (jellemzően 200 ms körüli időtartam alatt, ami jóval rövidebb a beszédprodukciónak előkészítéséhez szükséges 600–1500 ms közötti időtartamnál, l. Levinson 2016), előzetes feldolgozó és jósló műveletek segítik. A kutatások szerint ebben szintaktikai, pragmatikai és fonetikai jegyek feldolgozása egyaránt szerepet kaphat (De Ruiter et al. 2006; Pléh 2012; Magyarai et al. 2014; Levinson 2016); a magyar nyelvre vonatkozóan eddig nem született erre irányuló vizsgálatok.

Az időtartamok meghatározása automatikusan történt Praat szkripttel, a dallammenet elemzése pedig minden esetben manuálisan ment végbe, a teljes terjedelmében irreguláris zöngemínőséget tartalmazó beszédszakaszok kizárásával. A statisztikai elemzéseket az SPSS 20.0 programban (eloszlásvizsgálat alapján nem-parametrikus tesztek: Kruskal-Wallis, Mann-Whitney) végeztük.

Eredmények

A vizsgált társalgás teljes hossza 13 perc volt: ez 54 fordulóra volt tagolható, és összesen 2126 szó hangzott el. (A fordulók száma nem tekinthető egzakt adatnak, mivel néhány megszólalás forduló-státusza módszertanilag nem határozható egyértelműen meg, de a lényegi arányokat ezek az adatok is mutatják).

A beszéd mennyisége és ideje, illetve a fordulók száma nem egyenletesen oszlott meg a résztvevők között: az 54 forduló 42,6%-a az adatközlőhöz tartozott, 29,6%-a a kísérletvezetőhöz, 27,8%-a pedig a harmadik személyhez. Kis különbséggel hasonló arányokat találtunk a beszédidő terén is: az adatközlő teljes beszédidője 5,8 perc; a harmadik személyé 3,9 perc, a kísérletvezetőé 2,7 perc volt.

Ezek az arányok összhangban vannak a résztvevők társalgási szerepeivel és a beszélgetés céljával: az adatközlő beszélt legtöbbit, a harmadik résztvevő kevesebbet, és a kísérletvezető beszédmennyisége a legkevesebb. Számos diskurzuselemző kutatás mutat rá a beszédmennyiség eloszlásának más pragmatikai tényezőkkel, így az adott témával, a beszélőknek a témához való attitűdjével vagy bevonódásának mértékével való összefüggésére is (hasonlóan a diskurzus más jelenségeihez is, mint például a beszédtempó, a háttérzsoltár-jelzések, vagy a diskurzusjelölők jellege és gyakorisága, vö. Diamond 1996; Bartha–Hámori 2010), az itteni adatok ezt is alátámasztják. Jelen társalgásban a téma az esküvő volt, amely jelentős bevonódást eredményezett, és ez a beszédidők mértékét és arányát is alakította: az adatközlő sokat mesélt saját esküvőjéről, és harmadik személy is szívesen,

aktívan osztotta meg saját tapasztalatait az eseménnyel kapcsolatban. A téma iránti érdeklődés, bevonódásuk és a pozitív attitűd mértéke a beszélőváltások módjával (külválasztás v. önkiválasztás) is összefügg (lásd lentebb).

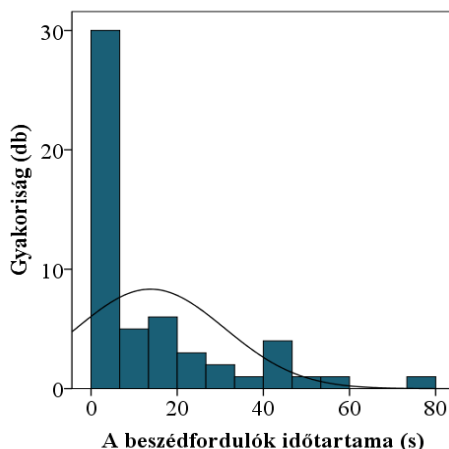
A lokális szerkezet jellemzői: a fordulók

A fordulók átlagos időtartama 13,8 s (SD: 17,2) volt; az értékek meglehetősen nagy szóródást mutatnak, voltak terjedelmesebb (20 s-nél, valamint néhány 40 s-nél is hosszabb) megszólalások, de a fordulók nagyobb része, több mint a fele 10 s vagy az alatti időtartamban realizálódott (1. ábra).

A fordulók időtartamát beszélőnként is elemeztük. Az adatközlő fordulói voltak átlagosan a leghosszabbak (17,7 s, SD: 19,9), a kísérletvezetőé a legrövidebbek (8,7 s, SD: 11,4). A harmadik személy fordulói átlagosan 13,3 s-os (SD: 17,7) időtartamban valósultak meg. A fordulók időtartamában adatolt különbség a beszélők függvényében statisztikailag nem szignifikáns (Kruskal–Wallis-teszt), csak tendenciaszerű.

A fordulók kapcsán elemeztük ezek pragmatikai jellegét is, ezen belül a diskurzusban betöltött alapvető kommunikációs funkciójukat. A fordulók kommunikációs funkciója mind módszertani, mind elméleti szempontból igen fontos szempont, amelynek elemzése többféle módon történhet, például a mondatfajták, diskurzusbeli szerep, interakciós jelleg, illokúciós erő, beszédpartner reakciója alapján (vö. Schegloff 1968; Labov–Fanshel 1977; Ford–Thompson 1996; Hámosi 2006; Levinson 2016). Itt terjedelmi okból nincs mód ezek részletesebb elemzésére, ezért csak a legalapvetőbb kommunikációs funkciókat – kérdő/felszólító vagy kijelentő – vizsgáltuk, összhangban a konverzációelemzés klasszikus felhívás-válasz dichotómiájával (Schegloff 1968), valamint az elemi nyelvi funkciókra vonatkozó grammatikai, pragmatikai és kognitív nyelvészeti eredményekkel (vö. Croft 1994; Pléh 2012). Ez alapján a fordulókat két fő csoportra osztottuk: kérdésként vagy felszólításként értékelhetők-e, vagy pedig kijelentő, információközlő jellegűek.

A beszélgetés 54 fordulójából 11 darab kérdésként/felszólításként hangzott el (ezen belül 9 kérdés volt és 2 felszólítás), 43 darab pedig közlő jellegű volt. A különböző funkciójú fordulók a beszélők között eltérően oszlottak meg: a legtöbb kérdés/felszólítás (7 db) a kísérletvezetőhöz tartozott, a legtöbb közlő forduló pedig az adatközlőhöz (21 db). Ezek az arányok hasonlóak a korábban elemzett beszédidő-eloszlásban mért arányokkal, és itt is érvényes, hogy a különféle funkciójú fordulók megoszlása a résztvevők között összhangban van azok diskurzusbeli szerepeivel. Ugyanakkor ez nem jelentette a szerepek mechanikus leképeződését, hanem a résztvevők aktív társas tevékenységének keretében rugalmasan alakult (pl. az adatközlő is tett fel kérdéseket, az interjúvezető is megosztott közlésként élményeket).

1. ábra: A beszédfordulók időtartamainak gyakorisági eloszlása

A fordulók kommunikációs szerepe, más szóval interakciós funkciója vagy cselekvésértéke ugyanakkor nem mindig volt egyértelműen meghatározható, többek között azért, mert sok forduló indirekt beszédaktusként is jellemezhető (például számos közlés kezdeményező felhívásként funkcionált, két felszólító megnyilatkozás pedig közlésként is értékelhető). Itt nincs mód kitérni az interakcióbeli egységek és funkcióik, vagy a fordulókban megvalósuló beszédaktusok problematikájára és árnyaltabb vizsgálatára, de a fenti eredmények is jelzik, hogy ez fontos kérdés, amelynek indokolt volna további részletes elemzése.

A fordulók pragmatikai jellegét összevetettük a hosszukkal is (szószám alapján). E téren szoros összefüggést találtunk: a kérdő vagy felszólító fordulók átlagos hossza 6,5 db szó volt, a közlő, elbeszélő fordulóké pedig átlagosan 48 db szó, a kérdő fordulók tehát lényegesen rövidebbek voltak a válaszoló és/vagy közlő fordulóknál.

Beszélőváltások

Következő lépésként a beszélőváltások típusát és lebonyolítását elemeztük pragmatikai szempontból. A beszélőváltások döntő többsége (78%) önkiválasztással történt (vö. Sacks et al. 1974), például:

A: lehet, hogy ötig hatig

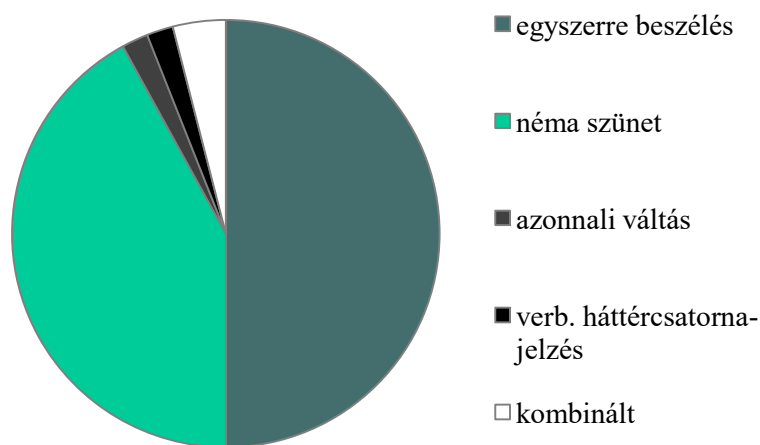
T2: jó, akkor elmondom, hogy ez hogy zajlik...

A kiválasztás aránya a jelen társalgásban 28% volt, ez azokat az eseteket fedi, amelyekben az aktuális beszélő jelöli ki a következő beszélőt. Ennek gyakori formája a kérdés:

T1: Ez melyik templomban lesz végülis?

A: Ez a zugligeti...

A beszélőváltások megvalósulását elemezve az adatok azt mutatták, hogy 50%-uk egyszerre beszélést követő szóátvétel volt, ilyenkor két vagy több résztvevő is egyszerre beszélt, majd az átfedő beszédet követte a szóátvétel az eredeti beszélőtől (2. ábra). 42% volt azon szóátvételek aránya, amelyek az aktuális beszélő néma szünetét/közös hallgatást követték. A többi típusra 1-2 példát (2–4%) találtunk a társalgásban (közös nevetést vagy verbális háttéracsatorna jelzést követett beszélőváltás; a kombinált típus esetében például néma szünet és nevetés után következett a szóátvétel).

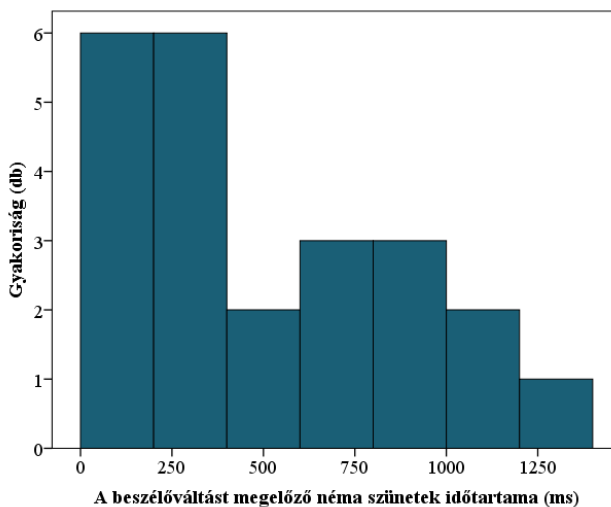
2. ábra: A beszélőváltások realizációja

A következő lépésben a beszélőváltásokat időtartam szerint is elemeztük. Elsőként a néma szünetet követő szóátvételeket vizsgáltuk. Egyetlen példa akadt azonnali váltásra, ebben az esetben nem volt adatolható szünet a beszélő megszólalásának vége és a következő beszélő megszólalásának kezdete között. A leghosszabb „időtartamú” beszélőváltás 3,5 másodperces hallgatást követett, ezt követően a felvételvezető le is zárta a beszélgetést. Két, extrém kiugró értéket a későbbi elemzésből kivéve megállapítottuk, hogy a szünetek átlagos hossza a beszélőváltás előtt 507 ms volt (SD: 386). A legrövidebb néma szünet beszélőváltás előtt 53 ms, a leghosszabb pedig 1352 ms. Megfigyelhető, hogy a beszélőváltások nagyjából fele (52%-a) 400 ms-nál rövidebb néma szünetet követően ment végbe (3. ábra).

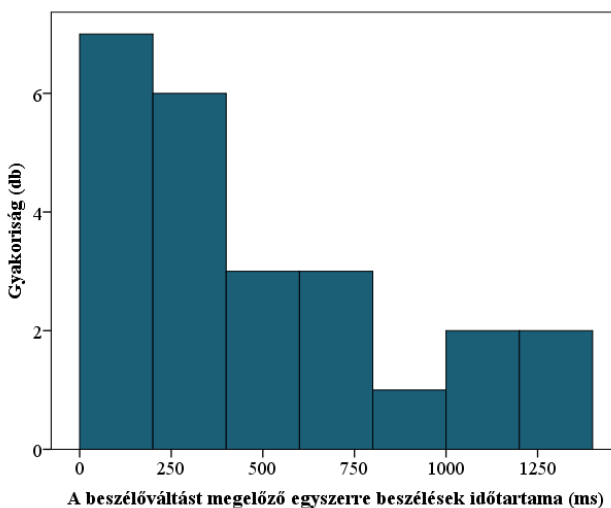
A néma szüneteket követő beszélőváltások 70%-a önkiválasztással ment végbe, átlagosan 449 ms-os időtartamban (SD: 53–1117 ms). A néma

szünetek 30%-át követően adatoltunk külválasztásos szóátvételt, ezek átlagosan 465 ms-os szünetek után következtek (SD: 59–1087 ms).

Az egyszerre beszélések időtartama a váltás előtt átlagosan 503 ms volt (SD: 407), az adatok 19 és 1301 ms között szóródtak. Az egyszerre beszélést követő szóátvételek 54%-a 400 ms alatt realizálódott (4. ábra).

3. ábra: A beszélőváltásokat megelőző néma szünetek időtartamainak gyakorisági eloszlása

4. ábra: A beszélőváltásokat megelőző egyszerre beszélések időtartamainak gyakorisági eloszlása

Az egyszerre beszélést követő beszélőváltások döntő többsége, 83%-a történt önkiválasztás útján, átlagosan 505 ms-os időtartamban (SD: 48–1301 ms). Az egyszerre beszélést csupán 17%-ban követte kiválasztásos szóátvétel (átlagos időtartam 496 ms, SD: 134–1285 ms).

A társalgás globális szerkezete

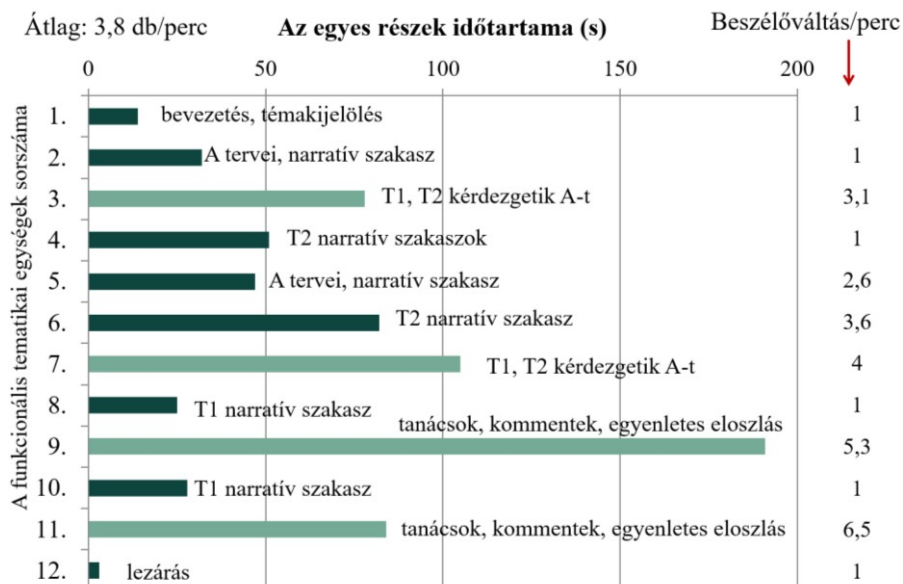
Az elemzés eredményeképpen a 13 perces diskurzus 13 nagyobb egységre volt bontható. Ebből az első egység a bevezetést, az utolsó pedig a beszélgetés lezárását valósította meg. Mindkettő szakasz rövid volt, összesen 1 fordulót tartalmazott. A bevezetés például (a SIL a néma szünetet jelöli):

T1: az ötödik rész SIL az a párbeszéd SIL nevet viseli SIL arra gondoltunk mivel SIL úgy halljuk hogy közeleg az esküvőd napja arról mesélj légy szíves hogy milyen esküvőt tervezel szervezel melyet szeretnél

E két egységet a kísérletvezető valósította meg, rövidegük és szerkezetük (egyetlen megnyilatkozás) a beszédhelyzet, illetve a BEA sajátosságából fakadt.

A bevezetés és a lezárás közötti rész további szakaszokra tagolódott, itt 11 tematikusan és funkcionálisan elkülöníthető egységet különböztettünk meg. Ezek az esküvőhöz kapcsolódó kisebb altémák köré szerveződtek (hasonlóan az írott szövegek bekezdéseihez, vö. Tolcsvai Nagy 2001; Váradi 2016), például az adatközlő esküvői tervei, a harmadik beszélő emlékei, az esküvő-kiállítás. Az egyes egységek között továbbá szövegfajta és diskurzusszerkezet szempontjából is különbség volt, így két fő csoportba oszthatók: némelyek narratív jellegűek voltak, amelyekben valamelyik résztvevő beszélt hosszabban, más részeket pedig interaktívabb, párbeszédszerűbb szerkezet jellemezte, ezekben a kérdés-válasz szekvenciák domináltak (kérdésgyűjtés, tanácsok). A kétféle egységben eltérő mintázatokat mutatott a beszélőváltások száma és a résztvevők aktivitása: a narratív részekben többnyire egyetlen beszélőnél volt a szó, míg az interaktívabb szakaszokban gyakoribbak voltak a váltások és rövidebbek a fordulók, és a résztvevők megszólalásainak aránya egyenletesebben oszlott meg. A teljes társalgásban átlagosan 3,8 db beszélőváltás fordult elő percenként, de a makrostruktúra elemzése azt mutatta, hogy ez a beszélgetés során dinamikusan változott: voltak olyan szakaszok – jellemzően a narratívák –, ahol egyetlen beszélőváltás történt, míg a tanácsokat/kommentárokat tartalmazó részekben percenként 5-6 db váltás is előfordult (5. ábra).

Globális szerkezet: nagyobb funkcionális-tematikai egységek

5. ábra: A társalgás globális szerkezete és a fordulószerveződés összefüggései

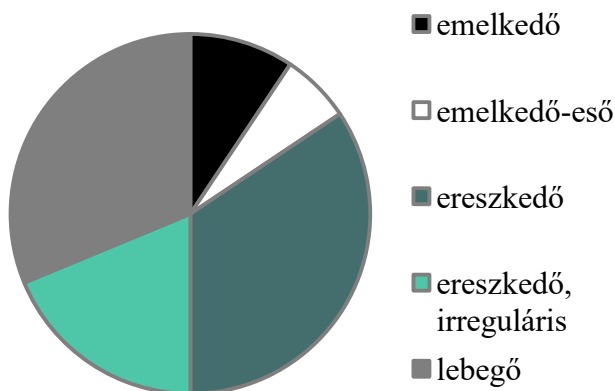
Szóátvétel és prediktív folyamatok

A szóátvételek megvalósulásának időtartamára vonatkozó, korábban bemutatott adatok – a fordulóváltások környezetében mért szünetek és az átfedő beszédszakaszok hossza – önmagukban is fontosak, mivel kiegészítik és megerősítik a magyar társalgásokra vonatkozó eddigi adatokat. Az eredmények továbbá a prediktív feldolgozás elmélete szempontjából is lényegesek: ebben a társalgásban nagy számban található 400 ms alatti, ún. „rövid” szünet, ami alátámasztja, hogy a szóátvétel előkészítése nem az előző forduló lezárulásakor, hanem már korábban, a forduló befejezése előtt megkezdődik (De Ruiter 2006; Levinson 2016). Ez feltételezi a forduló lezárásának korábbi megjóslását, amelyet többféle tényező segíthet: a legfontosabbak között szokás említeni az intonációs jelzéseket (Ford–Thompson 1996), ezért ezeket is megvizsgáltuk.

A dallammenet és a beszélőváltások

Az intonációs jelzések kapcsán azt elemeztük, hogy milyen a beszélőváltást megelőző beszédszakasz dallammenete (6. ábra). A váltások 34%-ánál nem lehetett megállapítani a megelőző szakasz dallammentét, mert nevetést, egyszerre beszélést tartalmazott, vagy pedig teljes időtartamában irreguláris

volt a zöngeminőség. A beszélőváltásokat megelőző vizsgált beszédszakaszok legnagyobb arányban ereszkedő dallammenetet mutattak (34%), illetve az ereszkedő dallam irreguláris zöngeminőségbe váltott (19%). A második leggyakoribb a lebegő dallammenet volt (31%).

6. ábra: A beszélőváltást megelőző beszédszakasz dallammenete (Hz)

Következtetések

A vizsgált társalgásban a fordulók hossza, eloszlása és a társalgás egészében mérhető beszédidők mértéke is eltérően alakult a résztvevők között. Az adatok alátámasztották, hogy mind a beszédidő, mind a fordulók száma és hossza különböző arányban alakulhat az egyes beszélők között, és ezek az arányok a beszélők közti társas viszonyokkal, az aktuális diskurzusbeli szerepekkel, illetve a beszélgetés témájával és ahhoz való attitűddel (érdeklődés, bevonódás) is összefüggnek. Az egyes fordulókhoz rendelhető pragmatikai funkciók (kérdés/felszólítás illetve közlés) is variabilitást mutattak; a különböző funkciójú fordulók megoszlása összhangban volt a társalgás céljából és a beszédhelyzetből adódó résztvevői szerepekkel. Ugyanakkor ez nem jelentette a szerepek mechanikus leképeződését, hanem a résztvevők aktív társas tevékenységének keretében rugalmasan alakult.

A beszélőváltás többféle módon is megvalósult a társalgás során: az esetek döntő többségében önkiválasztással történt, ez megfelel az informális helyzetekben folyó, kötetlen beszélgetések általános jellemzőinek, valamint az egymással közeli kapcsolatban álló partnerek diskurzusainak (Diamond 1996; Hámori 2006; Boronkai 2009), és összhangban van azzal is, hogy a jelen társalgás résztvevői hasonló életkorúak, és évek óta ismerik is egymást. Emellett a beszélgetés témája iránti érdeklődés, a pozitív attitűd és nagyobb

fokú bevonódás is eredményezhette a beszélői aktivitás magas fokát, és ennek egyik megnyilvánulásaként az önkiválasztás magas arányát.

A beszélőváltások nagyjából fele (52%-a) 400 ms-osnál rövidebb néma szünetet követően ment végbe (4. ábra); ezek az eredmények megerősítik a korábbi mérések eredményeit (Markó–Gósy 2015), amelyekben szintén 350 ms körüli átlagos szünethossz jelent meg, az esetek mintegy felében pedig 0 ms szünettel történt a beszélőváltás. „Külválasztás esetén 371 ms volt a hallgatások átlagos időtartama (...), önkiválasztás esetén az átlagos hallgatás-időtartam 343 ms (...); mind a külválasztás, mind az önkiválasztás eseteinek több mint felében (51,7%, illetve 54,5%) az adatközlő azonnal megszólalt, amint a partner befejezte a mondandóját” (Markó–Gósy 2015: 164).

A jelen elemzésekből továbbá az is megállapítható, hogy hasonló a beszélőváltásokat megelőző egyszerre beszélések és néma szünetek átlagos időtartama és eloszlása is; a beszélőváltások típusától függetlenül tehát többnyire 400 ms-nál rövidebb idő alatt történt meg a szóátvétel. Ezek az adatok nemcsak a magyar társalgások általános jellemzése szempontjából lényegesek, hanem a fordulóváltással kapcsolatos prediktív feldolgozás elméletét is alátámasztják, a magyar nyelv tekintetében először vizsgálva ezt a kérdéskört. Ezáltal a diskurzusban működő megértési, beszédpercepciós és beszédprodukciós folyamatok további kutatását is segíthetik.

A dallamra vonatkozó eredmények szerint a beszélőváltást nem feltétlenül előzi meg intonációs lezárás (ereszkedő vagy eső dallam), hanem mintegy ugyanolyan gyakran a dallam lebegő marad; ez összhangban áll azokkal a magyar mérésekkel, melyek szerint spontán beszédben az emelkedő dallam közlészáró helyzetben is gyakori (Markó 2009). Az intonáció tehát önmagában nem ad elég információt a beszélőváltás közeledésére vagy megvalósítására; ez alátámasztja, hogy a beszélőváltás szerveződésében más, szintaktikai, tartalmi vagy pragmatikai tényezőket is figyelembe kell venni. (Más elemzésekből kitűnik, hogy a szintaktikai jellemzőkkel is hasonló a helyzet, a fordulók lezárása nem mindig jár együtt szintaktikai lezárással sem (pl. Ford–Thompson 1996; De Ruiter et al. 2006; Markó 2006); ez szintén más tényezők szerepére, illetve ezek együttes és komplex vizsgálatának fontosságára utal). A vizsgálódást érdemes a diskurzusjelölőkre is kiterjeszteni, amelyek ugyancsak összefüggéseket mutatnak a fordulószerveződéssel (Dér 2012; Schirm 2017).

A társalgás tematikai és funkcionális szerkezetének elemzése során azt találtuk, hogy a globális struktúra a bevezetés és a lezárás között további nagyobb tematikai és funkcionális egységekre tagolódott, és ezekben eltérő fordulójellemzők, eltérő szóátvételi arányok és mintázatok valósultak meg. A beszélgetés bevezetésében és zárásában, valamint egyes interaktív (dialogikus/polilogikus) szakaszokban rövidebb fordulók és gyakoribb beszélőváltás volt jellemző, míg más, narratív szakaszokban a fordulók jóval

hosszabbak, a beszélőváltások ritkábbak voltak. Ez alapján feltételezhető, hogy a nagyobb ívű tematikai és funkcionális szerveződés is összefügg a szóátvétel alakulásával, és – a korábban említett szintaktikai és pragmatikai tényezők mellett – ezeknek a nagyobb egységeknek a felismerése és feldolgozása is részt vehet a beszélőváltás szerveződésében, és szerepet kaphat a társalgással kapcsolatos prediktív folyamatokban.

A fenti elemzések számos kérdésre választ adtak, ugyanakkor újakat is felvetettek: ilyen például a forduló mint szerkezeti egység meghatározásának a módja vagy a hosszabb fordulók szerkezete, de különösen fontos lenne folytatni a kutatásokat a háttéracsatorna-jelzések, a különféle pragmatikai jellegű fordulók és azok fonetikai jellemzői (dallam, a beszédtempó változásai), vagy az együttbeszélés különféle típusai és azok társas funkciói (pl. támogatás vagy hatalomgyakorlás) terén is. Szintén lényeges további kutatási területet jelent a prediktív folyamatok működése a társalgás során, akár a fordulóváltás alakulásában, akár más összefüggésekben vizsgálva.

Bár a jelen keretek között csak néhány jelenség fonetikai elemzésére, illetve csak egyes pragmatikai aspektusok bevonására volt mód, ezek is mutatják, hogy a társalgások komplex, a fonetikai, pragmatikai és konverzációelemzési szempontokat összekapcsoló vizsgálata eredményesen használható a beszélgetések működésének részletesebb megismeréséhez. Ez a funkcionális elemzés lehetőséget adott új összefüggések feltárására, és nemcsak a fonetikai elemzésekhez kínál új szempontokat vagy kereteket, hanem a fonetikai kutatások segítségével pragmatikai, pszicholingvisztikai és más területeken is újszerű és lényeges eredményekhez vezethet.

Irodalom

- Andersen, G. 2011. Corpus-based pragmatics I.: Qualitative studies. In: Bublitz, W. – Norrick, N. R. (eds.) *Foundations of pragmatics*. De Gruyter, Berlin–Boston. 587–629.
- Barth-Weingarten, D. – Dehé, N. – Wichmann, A. 2009. *Where prosody meets pragmatics*. Emerald Group Publishing, Howard House.
- Bartha Cs. – Hámori Á. 2010. Stílus a szociolingvisztikában, stílus a diskurzusban. Nyelvi variabilitás és társas jelentések konstruálása a szociolingvisztika „harmadik hullámában”. *Magyar Nyelvőr* 134(3). 298–321.
- Bata S. 2009a. Beszélőváltások a beszédpartnerek személyes kapcsolatának függvényében. *Beszédkutatás* 2009. 107–120.
- Bata S. 2009b. A társalgás fonetikai jellemzőinek alakulása a beszédpartnerek életkorának függvényében. In: Váradi T. (szerk.) *III. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 3–13.

- Bata S. – Grácsi T. E. 2009. Hatással van-e a beszédpartner életkora a beszélő beszédének szupraszegmentális jellegzetességeire. In: Keszler B. – Tátrai Sz. (szerk.) *Diskurzus a grammatikában, grammatika a diskurzusban*. Tinta Kiadó, Budapest. 74–83.
- Beke A. 2012. *Beszélődetektálás társalgásokban*. Phd-értekezés. ELTE BTK, Budapest.
- Beke A. – Neuberger T. 2013. Automatic laughter detection in Hungarian spontaneous speech using GMM-ANN hybrid method. In: Petersen, J. – Heegard, J. – Henrichsen, P. J. (eds.) *New perspectives on speech in action. Proceedings of the 2nd SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits*. Samfunds litteratur Press, Frederisberg.
- Beke, A. – Gósy, M. – Horváth, V. – Gyarmathy, D. – Neuberger, T. 2014. Disfluencies in spontaneous narratives and conversations in Hungarian. In: Fuchs, S. – Grice, M. – Hermes, A. – Lancia, L. – Mücke, D. (eds.) *Proceedings of the 10th International Seminar on Speech Production (ISSP)*, Cologne. 29–32.
- Boersma, P. – Weenink, D. 2011. *Praat: Doing phonetics by computer*. Version 5.3 <http://www.praat.org>. (A letöltés ideje: 2013. november 23.)
- Beattie, G. W. – Cutler, A. – Pearson, M. 1982. Why is Mrs. Thatcher interrupted so often? *Nature* 300. 744–747.
- Boronkai D. 2009. *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Ad Librum, Budapest.
- Clark, H. H. 1994. Discourse in production. In: Gernsbacher, M. A. (ed.) *Handbook of psycholinguistics*. Academic Press, San Diego. 985–1021.
- Clarke, D. D. – Argyle, M. 1997. Beszélgetési szekvenciák. In: Pléh Cs. – Síklaki I. – Terestyéni T. (szerk.) *Nyelv, kommunikáció, cselekvés*. Osiris Kiadó, Budapest. 565–602.
- Couper-Kuhlen, E. – Selting, M. 1996. Towards an interactional perspective on prosody and a prosodic perspective on interaction. In: Couper-Kuhlen, E. – Selting, M. (eds.) *Prosody in conversation. Interactional studies*. Cambridge University Press, Cambridge. 11–57.
- Croft, W. 1994. Speech act classification, language typology and cognition. In: Tsohatsidis, S. L. (ed.) *Foundations of speech act theory. Philosophical and linguistic perspectives*. Routledge, London. 460–478.
- Dér Cs. I. 2012. Beszélőváltások során használt diskurzusjelölők a magyar spontán beszédben. *Beszédkutatás* 2012. 130–141.
- Dér Cs. I. – Markó A. 2007. A magyar diskurzusjelölők szupraszegmentális jelöltsége. In: Geccső T. – Sárdi Cs. (szerk.) *Nyelvelmélet-nyelvhasználat*. Kodolányi János Főiskola–Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár–Budapest. 61–67.
- Dér, Cs. I. – Markó, A. 2010. A pilot study of Hungarian discourse markers. *Language and Speech* 53(2). 135–180.
- Dér Cs. I. – Markó A. 2017. A hát funkciói a prozódiai megvalósulás

- függvényében. *Beszédkutatás* 2017. 105–117.
- Diamond, J. 1996. *Status and power in verbal interaction. A study of discourse in a close-knit special network*. John Benjamins, Amsterdam–New York.
- van Dijk, T. A. 1980. *Macrostructures. An interdisciplinary study of global structures in discourse, interaction and cognition*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, New Jersey.
- Duncan, S. 1972. Some signals and rules for taking speaking turns in conversations. *Journal of Personality and Social Psychology* 23. 283–292.
- Ford, C. – Thompson, S. A. 1996. Interactional units in conversation: Syntactic, intonational, and pragmatic resources for the management of turns. In: Schegloff, E. A. – Thompson, S. A. (eds) *Interaction and grammar*. Cambridge University Press, Cambridge. 135–184.
- Gordon, C. 2015. Framing and positioning. In: Tannen, D. – Hamilton, H. – Schiffrin, D. (eds.) *The Handbook of discourse analysis*. Wiley–Blackell, Malden–Oxford.
- Gósy M. – Gyarmathy D. – Horváth V. – Grácsi T. E. – Beke A. – Neuberger T. – Nikléczy P. 2012. BEA: Beszélt nyelvi adatbázis. In: Gósy M. (szerk.) *Beszéd, adatbázis, kutatások*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 9–24.
- Grácsi T. E. – Bata S. 2010a. Megszólalási formák és funkciók az összeszokottság függvényében. In: Gecső T. – Sárdi Cs. (szerk.) *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban*. Kodolányi János Főiskola–Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár–Budapest. 28–32.
- Grácsi T. E. – Bata S. 2010b. The effect of familiarization on temporal aspects of turn-taking: a pilot study. *Acta Linguistica Hungarica* 57(2–3). 307–328.
- Hámori Á. 2006. Dominancia és barátságosság a Kulcsár-kihallgatáson. *Magyar Nyelvőr* 130. 129–165.
- Hymes, D. 1974. *Foundations of Sociolinguistics: An ethnographic approach*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Iványi Zs. 2001. A nyelvészeti konverzációelemzés. *Magyar Nyelvőr* 125(1). 74–93.
- Labov, W. – Fanshel, D. 1977. Beszélgetési szabályok. In: Pléh Cs. – Siklaki I. – Terestyéni T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Osiris Kiadó, Budapest. 395–436.
- Levinson, S. C. – Torreira, F. 2015. Timing in turn-taking and its implications for processing models of language. *Frontiers of Psychology* 6. 731.
- Levinson, S. C. 2016. Turn-taking in human communication – Origins and implications for language processing. *Trends Cognitive Sciences* 20(1). 6–14.
- Magyari, L. – Bastiaansen, M. C. M. – de Ruiter, J. P. – Levinson, S. C. 2014. Early anticipation lies behind speed of response in conversation. *Journal*

- of Cognitive Neuroscience* 26. 2530–2539.
- Markó A. 2005a. *A spontán beszéd néhány szupraszegmentális jellegzetessége. Monologikus és dialogikus szövegek összetevése, valamint a hűmmögés vizsgálata*. PhD-értekezés. ELTE BTK, Budapest.
- Markó A. 2005b. A temporális szerkezet jellegzetességei eltérő kommunikációs helyzetekben. *Beszéd kutatás* 2005. http://real-j.mtak.hu/4692/1/Beszedkutatás_2005.pdf. (A letöltés ideje: 2018. december 2.)
- Markó A. 2006. Beszélőváltás a társalgásban. A IX. Pszicholingvisztikai és Alkalmazott Nyelvészeti Nyári Egyetemen elhangzott előadás. Balatonalmádi, 2006. május 21–24. http://fonetika.nytud.hu/wp-content/uploads/2016/04/ma_2.pdf. (A letöltés ideje: 2019. február 1.)
- Markó A. 2009. Stigmatizált hanglejtésforma a spontán beszédben. *Beszéd kutatás* 2009. 88–106.
- Markó A. – Gósy M. 2015. A megszólalás stratégiai társalgásban. In: Bárdosi V. (szerk.) *A nyelvi pragmatika kérdései szinkrón és diakrón megközelítésben*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 159–168.
- Marková, I. – Foppa, K. (eds.) 1991. *Asymmetries in dialogue*. Harvester Wheatsheaf, Hempstead.
- Pléh Cs. 2012. *A társalgás pszichológiája*. Libri Kiadó, Budapest.
- de Ruiter, J. P. – Mitterer, H. – Enfield, N. J. 2006. Projecting the end of a speaker's turn: a cognitive cornerstone of conversation. *Language* 82. 515–535.
- Sacks, H. – Schegloff, E. – Jefferson, G. 1974. A simplest systematic for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50. 696–735.
- Schegloff, E. 1968. Sequencing in conversational openings. *American Anthropologist* 70. 1075–1095.
- Schirm A. 2017. A diskurzusjelölők és a szövegtípusok viszonyáról. *Magyar Nyelv* 113(3). 330–341.
- Stivers, T. – Enfield N. J. – Brown, P. – Englert, C. – Hayashi M. – Heinemann T. – Hoymann, G. – Rossano, F. – de Ruiter, J. P. – Yoon, K. E. – Levinson, S. C. 2009. Universals and cultural variation in turn-taking in conversation. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 106(26). 10587–10592.
- Tátrai Sz. 2011. *Bevezetés a pragmatikába*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Tolcsvai Nagy G. 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Váradai V. 2016. Milyen egységekre tagolható a magyar beszéd? In: Bóna J. (szerk.) *Fonetikai olvasókönyv*. ELTE Fonetikai Tanszék, Budapest. <http://fonetikaitanszek.elte.hu/wp-content/uploads/2017/11/OlvasokonyvTeljes.pdf>. (A letöltés ideje: 2018. szeptember 23.)

- Verscheuren, J. 1999. *Understanding Pragmatics*. Arnold, London–New York–Sydney–Auckland.
- Walker, G. 2013. Phonetics and prosody in conversation. In: Sidnell, J. – Stivers, T. (eds.) *The handbook of conversation analysis*. Blackwell, Malden–Oxford. 455–575.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást az NKFI K-128810 számú pályázat támogatta.

Conversation, turn-taking and discourse organization: new insights on the interface of phonetics and pragmatics in a Hungarian conversation. A pilot study

One of the most important way of language use is conversation (verbal interaction or spoken discourse). Phonetic details play crucial role in it, however, there are only a few research studies on phonetic aspects of Hungarian conversations and their connections with the pragmatic dimension. The aim of this paper is to analyse the organisation of a Hungarian conversation from a complex pragmatic and phonetic view, bringing together phonetic analytic techniques and methods of Conversation Analysis in the framework of a functional pragmatic approach. The main question was what the characteristics of the turns and turn-taking system were and how phonetic features interact in them with pragmatic aspects. Furthermore, we investigate two less-discussed, but important topics as well: the presence and possible factors of extensive prediction in turn-taking system and the connections of phonetic patterns with global discourse structure units. One recording from Hungarian Spontaneous Speech Database (BEA) was used for the study. Three female speakers participated in the conversation: their age and level of education were the same, and they have known each other for years. The material was manually annotated in Praat, the annotation contained the utterance and the word level of each speaker, the overlapping speech, the turns and turn-takings. The frequency, the duration and main pragmatic characteristics of local discourse units were analysed on the one hand. On the other hand, the global structure and timing of the discourse were analysed in terms of the narrative and interactive discourse periods. The results showed that both short pauses and overlapping speech have been common during the turn-takings. The result also shed lights on that half of the turn- takings were carried out in less than 400 ms; these data refer to the extensive prediction of turn-taking based on syntactic, prosodic and pragmatic features of turns.